

Nationellt Centrum för Djurvelfärd (SCAW)
Mats Sjöquist
Mats.Sjoquist@slu.se

Regeringen

Kommentar till: Uppdrag om genomförande av åtgärder för utsättning av varg i Sverige (Regeringsbeslut 1:9)

Sammanfattning

Nationellt centrum för djurvelfärd anser att utsättning av vargar från djurparker och/eller det vilda är att betraktas som forskning med försöksdjur och ska underställas en djurförsöksetisk nämnd om/när detta ska ske. Utsättningen är att betraktas som ett djurförsök och påverkan på djuren överstiger det som kan sägas motsvara "ett nålstick" och har betydelse för djurens skydd och välfärd. Djurförsök ska godkännas ur etisk synpunkt och försöket ska vägas i betydelse mot lidandet för djuret. En ansökan får godkännas om den är "angelägen" från allmän synpunkt" och om syftet inte kan uppnås med andra metoder. Regler för försöksdjur gäller även vilda djur, om dessa används i forsknings- och försökssammanhang. Genomgång av gällande lagstiftning (Svensk- som EU - lagstiftning) för detta ställningstagande redovisas.

Internationell forskningen visar att av 13 försök att överföra vargvalpar till det vilda så överlever ungefär en valp. Den djurskyddsmässiga aspekten har inte ingått i frågeställningen och inte heller frågan om huruvida vargvalpar uppnår alfastatus. Det senare är en förutsättning för en genetisk breddning av populationen. Även i studier där "cross - fostring" anses som lyckad har flera valpar avlidit/dödats.

Som Nationellt centrum för djurvelfärd ser det torde det vara bättre och framgångsrikare att underlätta den spontana invandringen.

Bakgrund

Nationellt centrum för djurvelfärd, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har beretts möjlighet att kommentera utifrån gällande lagstiftning, djurvelfärd och djurskydd utsättning av vargvalpar, från djurparker alternativt det vilda, som planeras genom regeringens "Uppdrag om genomförande av åtgärder för utsättning av varg i Sverige (Regeringsbeslut 1:9)". Naturvårdverket och Jordbruksverket ska tillsammans med berörda länsstyrelser förbereda en

flyttning av vargvalpar från djurparker till befintliga revir under våren 2011. Även vilda valpar från Finland till Sverige övervägs.

Inledning

Population

Det norsk - svenska beståndet av varg, som idag består av drygt 200 - 250 individer, etablerades under 1980-talet utifrån tre individer, en hona och två hanar. Beståndet är isolerat från närmaste vargpopulation (finsk-ryska) med ca 90 mil, en population väsentlig för att "bevara och förstärka" den genetiska variationen. Behovet av tillförsel av gener är stort, då den nuvarande populationen redan mist 20-25% av den genetiska variationen. Det innebär att för att den genetiska variationen inte ytterligare ska utarmas behövs en invandring av en eller två reproduktiva vargar per varggeneration (ca 5 år). Den närmaste genetiska vargpolen är den finska som för den skandinaviska är den ursprungliga "founder". Även om tillströmningen av genetiskt material säkras genom invandring bör inte vargstammen understiga visst individantal för att inte få genetiska resp. demografiska problem. En effektiv reproduktiv population bör bestå av minst 50 individer, vilket gör med vissa beräkningstal (baserat på den del av vargpopulationen som går i avel, då endast alfapar producerar avkomma), att totalpopulation inte bör understiga 200 djur. Om det ej sker en spontan invandring med reproduktiva djur och populationen fortsätter att vara isolerad bör om möjligt den genetiska nivån bevaras på minst en 95 % - nivå för att säkerställa den nuvarande heterozygotin. De forskare som räknar på detta menar att för att ha ett effektivt reproduktivt antal på 200 individer så bör en totalpopulation omfatta 800 individer och anser att om ej spontan invandring sker kan det vara nödvändigt att införa genetiskt material på annat sätt genom artificiella åtgärder, som inplantering av vuxen varg, utsättning av vargvalpar eller insemination. Enligt ScanUlv:s beräkningar överlever 50 % av de vildfödda valparna sitt första levnadsår och vid 1 år ålder överlever ca 50 % vilket enligt ScanUlv skulle innebära, om siffrorna kan överföras, en 25 % överlevnadseffekt för de utsatta valpar som då teoretiskt skulle kunna gå in i avel (Liberg pers. kom. 2011).

Utsättning

Utsättning av vargvalpar har provats i flera vetenskapliga projekt (Schultz *et al.* 2008, Kitchen & Knowlton 2006, Mexican Blue Range Reintroduction project 2006 unpublished, Bradley *et al.* 2005, U.S. Fish and Wildlife Service 2004, unpublished, Waddell *et al.* 2002, Goodman 1990 m.fl.).

Misslyckade

Schultz *et al.* (2008) testade att under viss tid anpassa och sätta ut fyra 13-14 veckor gamla vargvalpar (*Canis lupus*) till ett etablerat pack. Denna utsätt-

ning resulterade i att en valp överlevde (25%) och tre valpar dog inom 14 dagar, varav två med bitskador, tydande på att de blivit dödade. Ett försök att lägga över ”cross-fostering” sex 3-4 veckor gamla valpar av mexikansk varg (*Canis lupus baileyi*) till fosterföräldrar slutade med valparnas död (Mexican Blue Range Reintroduction project 2006 unpublished). Försök att släppa tre 5-månaders vargvalpar direkt till en vargflock slutade med att de blev avvisade och avled (Bradley *et al.* 2005).

Lyckade

Kitchen & Knowlton (2006) provade utgången av ”cross-fostering” med i fångenskap hållna prärievarg (*Canis latrans*) som modell för utsättning av utrotningshotade canida valpar till fosterföräldrar. De använde valpar av <7 till < 10 dagars ålder likväl som 3-4 och 6-7 veckors ålder och testade olika levnadsvariabler under sex veckor. Överlevnaden var 89,5 %. Åldern på valparna som sattes till fosterföräldrar var avgörande för överlevnaden, de som var < 7 dagar och två av 3 valpar som var 3-4 veckor gamla överlevde tiden för övervakning, de som ej överlevde dog inom 24 h. Valpar i åldern 6-7 veckor som sattes till fosterföräldrar överlevde ej och försvann inom 2 dagar.

I försök till ”cross-fostering” av i fångenskap hållna rödvarg (*Canis rufus*) lyckas fram till avvänjning (Wandell *et al.* 2002) och har också lyckats för i fångenskap hållna vargar (*Canis lupus*) (Goodman 1990). Två i fångenskap hållna rödvargvalpar överfördes till vilda föräldrar och överlevde (U.S. Fish and Wildlife Service 2004, unpublished). Två 6-månaders valpar som introducerades via hägn nära ett pack, höll sig sedan till vargpacket och överlevde (Bradley *et al.* 2005).

Djurskyddslagstiftning (DL) (1988:534)

Avser vård och behandling av husdjur och försöksdjur. Den innehåller grundläggande bestämmelser om hur djur ska hållas och skötas och att djur ska behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. Den avser också andra djur om de hålls i fångenskap. Med försöksdjur avses djur som används i djurförsök eller som föds upp, förvaras eller tillhandahålls för djurförsök. Med djurförsök avses användning av djur för bl.a. vetenskaplig forskning och andra jämförliga ändamål. Därmed ska djur som används i djurförsök inte anses vara utsatta för onödigt lidande eller sjukdom vid användningen, om denna har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd.

Djurskyddsförordning (1988:539)

I Djurskyddsförordningen redogörs för bl.a. djurförsök och det tillstånd som måste erhållas enligt DL (1988:534) för försök med djur och att det krävs etiskt godkännande enligt DL för djurförsök med djur av djurklasserna

däggdjur, fåglar, kräldjur, groddjur, fiskar och rundmunnar. Jordbruksverket är den instans som får meddela föreskrifter om villkor för eller förbud mot uppfödning, förvaring, tillhandahållande eller användning av försöksdjur. För etiskt godkännande finns djurförsöksetiska nämnder (Förordning (2006:186) och enligt DL (1988:534) krävs ett etiskt godkännande och det krävs för djurförsök med djur av djurklasserna däggdjur, fåglar, m.fl.

Försöksdjurslagstiftning (DFS 2004:15, L 50)

Innehåller föreskrifter om uppfödning, förvaring, tillhandahållande och användning m.m. av försöksdjur och beskriver att den som deltar i verksamhet med uppfödning, förvaring eller tillhandahållande av försöksdjur ska ha den kunskap som krävs för att verksamheten ska utföras i enlighet med gällande djurskyddsbestämmelser. Den som sköter djuren ska därutöver ha den utbildning eller erfarenhet som uppgiften kräver. Grundläggande bestämmelser om godkänd föreståndare och rådgivande veterinär finns i 20 § djurskyddslagen. Godkänd föreståndare och rådgivande veterinär ska, var och en inom sitt ansvarsområde, aktivt bevaka djurskyddet i alla situationer, samt ha de befogenheter som krävs för att fullgöra sina skyldigheter enligt djurskyddslagen.

Djurparksdjur (SJVFS 2009:92 L 108)

Bestämmelser om transport av djur finns i Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (DFS 2004:10) om transport av levande djur.

Artskyddsförordning (2007:845)

I artskyddsförordningen framhålls det bl.a. att djurparken ska delta i en eller flera verksamheter beträffande de djurarter som finns i djurparken, som forskning som främjar bevarandet av arterna, utbildning som ger relevanta kunskaper om bevarande av arterna, informationsutbyte om arternas bevarande samt, om det är lämpligt, uppfödning i fångenskap och återinförande av djur till ett liv i vilt tillstånd.

EU:s djurparksdirektiv 1999/22/EC om hållande av vilda djur i djurparker

Behandlar avsikten med hållande av djur i djurparker och reglerar artbevarande, utbildning och vetenskaplig forskning. Djurparksdirektivet uppmuntar djurparker att delta i forskning, för bevarande av en art, som forskning som leder till att arternas bevarande främjas och/eller ger utbildning i relevanta kunskaper om bevarande och/eller informationsutbyte och/eller, i förekommande fall, uppfödning i fångenskap, återinplantering och återinförande av arter till ett liv i vilt tillstånd.

RÅDETS DIREKTIV av den 24 november 1986 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om skydd av djur som används

för försök och andra vetenskapliga ändamål (86/609/EEG) (gäller fram till 20 november 2012)

I rådets direktiv framgår hur MS har att rätta sig efter riktlinjer för djurskydd för försöksdjur och utgår ifrån att försök ska utformas på sådant sätt att försöksdjuren inte utsätts för ångest/onödig smärta/lidande. Försöksdjur är varje levande vertebrat och djur som fötts upp i speciellt syfte att användas i anläggningar, som godkänts av eller registrerats av myndigheter. Som försök anses att varje användning av djur som hos djuret kan vålla smärta, lidande, ångest eller bestående skada. Ett försök inleds i det ögonblick ett djur första gången förbereds för användning och avslutas när inga fler observationer görs. En leveransanläggning kan anses vara varje annan anläggning än en uppfödninganläggning från vilken djur levereras för att användas vid försök. I direktivet anges att användning av djur vid försök som företas kan vara för skydd av den naturliga miljön för främjande av djurs hälsa eller välbefinnande och att MS ska se till att djurförsök där djur utnyttjas som är utrotningshotade [bil. 1 i konventionen om internationell handel med utrotningshotade vilda djur och växter och bilaga C, del I i förordning (EEG) nr 3626/82(4)] tillåts endast på villkor att de står i överensstämmelse med den förordningen och att avsikten med försöken är forskning i syfte att bevara den berörda arten och att försök inte ska genomföras om det avsedda syftet kan uppnås med hjälp av annan vetenskapligt tillfredsställande metod som inte inbegriper användning av djur men ter sig rimlig och praktiskt genomförbar. Försök på djur som infångats i naturen får inte utföras annat än när försök på andra djur inte skulle vara tillfyllest för att uppnå syftena med försöket. När ett försök avslutas ska djur inte hållas vid liv om det riskerar bestående smärta/ångest även om det i andra avseenden återvunnit sitt normala hälsotillstånd. Om ett djur vid avslutandet av ett försök ska tillåtas leva vidare, ska det ha vård som dess hälsotillstånd kräver, placeras under tillsyn av en veterinär eller annan behörig person. Det behöver inte tillämpas i de fall djuret enligt veterinären inte orsakas lidande och om myndigheten och syftet med försöket kräver det, tillåta att djuret släpps fri under förutsättning att djurets välbefinnande och hälsotillstånd tillåter det och det inte utgör någon fara för folkhälsan eller miljön.

EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2010/63/EU

av den 22 september 2010 om skydd av djur som används för vetenskapliga ändamål (gäller från och med 1 januari 2013)

I Europaparlamentets och Rådets direktiv ingår bestämmelser om användning av vissa djur i försök, som att utrotningshotade arter får inte användas i försök, med undantag av sådana försök som uppfyller följande villkor, nämligen om en MS har välgrundade skäl att anse att en åtgärd är nödvändig för bevarandet av arten. Djur som fångats i naturen får inte användas i försök

om inte behöriga myndigheter medger undantag av vetenskapliga skäl som innebär att syftet med försöket inte kan uppnås genom användning av ett djur som har fötts upp för att användas i försök. Djur som lever i naturen får endast infångas av en kompetent person med metoder som vållar djuren minsta möjliga smärta, lidande, ångest eller bestående men. Om ett djur i samband med, eller efter, infångandet konstateras vara skadat eller vid dålig hälsa ska det undersökas av en veterinär eller annan kompetent person och åtgärder vidtas för att minimera djurets lidande. Medlemsstaterna får tillåta att djur som använts eller som varit avsedda att användas i försök utplaceras eller återförs till en livsmiljö eller ett djurhållningssystem som lämpar sig för arten, under förutsättning att följande villkor är uppfyllda, nämligen djurets hälsotillstånd medger det, det finns inga risker för folkhälsan, djurhälsan eller miljön och lämpliga åtgärder har vidtagits för att värna om djurets välbefinnande. Medlemsstaterna ska säkerställa att projekt inte genomförs utan föregående godkännande av den behöriga myndigheten och att projektet genomförs i enlighet med projektgodkännandet eller, i enlighet med den ansökan som sänts till den behöriga myndigheten eller eventuella beslut som fattats av den behöriga myndigheten. Projektgodkännande lämnas in av användaren eller den projektansvarige. Projektbedömningen ska genomföras så ingående som det är lämpligt för typen av projekt och ska säkerställa att projektet uppfyller följande kriterier, nämligen att projektet är motiverat från vetenskaplig synpunkt eller utbildningssynpunkt, eller lagstadgat, projektets syften motiverar användning av djur och att projektet är utformat för att göra det möjligt att utföra försök på ett så humant och miljövänligt sätt som möjligt m.m. Tillika ska en skade- och nyttoanalys genomföras av projektet, med beaktande av etiska hänsyn, för att bedöma om djurs lidande, smärta och ångest är motiverad av förväntat resultat och gynnar människor, djur eller miljön, tillför erfarenhet av veterinärmedicinskt arbete inom försöksdjursområdet eller, veterinärmedicinskt arbete med vilda djur.

Etiska regler för djurparker anslutna till svenska djurparksföreningen – SDF (2010-04-15) djurbestånd

Betonar att djurbeståndet i en djurpark får ej hållas i strid med gällande nationella lagar, förordningar och föreskrifter eller internationella, av Sverige ratificerade konventioner och att de arter djurparkerna håller ska i möjligaste mån ha betydelse för bibehållande av genetisk variation, för undervisning, folkbildning, forskning eller annan form av bevarandearbete. Samt att djurparken ska såvitt möjligt medverka till att hålla populationer av utrotningshotade djurarter.

Nationellt centrum för djurvälstånd svar

I svensk lagstiftning (*Djurskyddslagstiftningen 1988:534; Försöksdjurslagstiftning (DFS 2004:15, L 50), RÅDETS DIREKTIV (86/609/EEG) (gäller*

fram till och med 2012) och EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2010/63/EU (gäller från och med 2013) redogörs för vad som är att betraktas som djurförsök och vilka djur som avses att användas i djurförsök eller som föds upp, förvaras eller tillhandahålls för djurförsök. Med djurförsök avses användning av djur för bl.a. vetenskaplig forskning och andra jämförliga ändamål och en leveransanläggning kan anses vara varje annan anläggning än en uppfödninganläggning från vilken djur levereras för att användas vid försök. Djurförsök ska godkännas av en djurförsöksetisk nämnd. Djurförsök får endast utföras om syftet med försöket inte kan uppnås med andra metoder, så få djur som möjligt ska användas och djuren ska inte utsättas för större lidande än vad som är "absolut nödvändigt". Försöken ska begränsas till att avse bara sådana fall då det är angeläget från allmän synpunkt att utföra dem. Den Europeiska lagstiftningen avseende försöksdjur (Rådets direktiv 86/609/EEG; EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2010/63/EU) stipulerar att försök ska utformas på sådant sätt att försöksdjuren inte utsätts för ångest/onödig smärta/lidande. Det är stränga krav på försök med djur som anses som utrotningshotade eller fångas i naturen (RÅDETS DIREKTIV (86/609/EEG); EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2010/63/EU (gäller från 2013). Under vissa omständigheter ska djur kunna tillåtas släppas fria under förutsättning att djurets välbefinnande och hälsotillstånd tillåter det och utsläppet inte utgör någon fara för folkhälsan eller miljön.

Utsättning av vargar från djurparker

I Artskyddsförordningen (2007:845) framgår att djur som hålls i djurparker är att betraktas som forskningsdjur (forskning som främjar bevarandet av arterna). Därav följer att djur i djurparker faller under de bestämmelser som inbegriper försöksdjur när de används för utsättning och i forskningsstudier (*Djurskyddslagstiftningen (1988:534), Djurskyddsförordning (1988:539), Försöksdjurslagstiftning (DFS 2004:15, L 50), Djurparksdjur (SJVFS 2009:92 L 108), EU:s djurparksdirektiv 1999/22/EC om hållande av vilda djur i djurparker*) och ska underställas etisk prövning hos en försöksdjuretisk nämnd [Förordning (2006:186), Djurskyddslagen (1988:534)].

Utsättning av vargar från det vilda

I RÅDETS DIREKTIV (86/609/EEG) (gäller fram till och med 2012) anges att användning av djur vid försök kan vara till skydd av den naturliga miljön för främjande av djurs hälsa eller välbefinnande. MS ska se till att djurförsök där djur utnyttjas som är utrotningshotade [bil. 1 i konventionen om internationell handel med utrotningshotade vilda djur och växter och bilaga C, del I i förordning (EEG) nr 3626/82(4)] endast tillåts på villkor att de står i överensstämmelse med den förordningen och att avsikten är forskning i

syfte att bevara den berörda arten men att försök inte ska genomföras om det avsedda syftet kan uppnås med hjälp av annan vetenskapligt tillfredsställande metod som inte inbegriper användning av försöksdjur men ter sig rimlig och praktiskt genomförbar. Försök på djur som infångats i naturen får inte utföras annat än när försök med andra djur inte skulle vara tillfyllest för att uppnå syftena med försöket. I det kommande *EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2010/63/EU (gäller från och med 2013)* framgår det också att djur som är utrotningshotade inte får inte användas i försök, med undantag av de som uppfyller att MS har välgrundade skäl att anse att en åtgärd är nödvändig för bevarande av arten, tillika att djur som fångas i naturen inte får användas om inte behöriga myndigheter medger undantag av vetenskapliga skäl som att syftet inte kan uppnås genom djur som har fötts upp. I Rådsdirektiven stipuleras även att MS ska säkerställa att projekt inte genomförs utan föregående godkännande av behörig myndighet (etiska nämnden) och att projekten genomförs i enlighet med projektgodkännande eller, i enlighet med den ansökan som sänts till den behöriga myndigheten.

Övrigt om utsättning av vargar

I de *Etiska regler för djurparker anslutna till svenska djurparksföreningen – SDF (2010-04-15) djurbestånd* framhålls att djur i en djurpark får ej hållas i strid med gällande nationella lagar, förordningar och föreskrifter eller internationella, av Sverige ratificerade konventioner och att djur hålls för undervisning, folkbildning, forskning eller annan form av bevarandearbete.

Schultz et al. (2008) menar att utsättning av 13-14 veckor gamla vargvalpar (*Canis lupus*) till etablerade pack endast ska ske i extrema situationer med tanke på den höga dödligheten hos valparna. Kitchen & Knowlton (2006) och andra forskare menar att ålder och inte släktskap har störst betydelse för överlevnad hos utsatta vargvalpar. Ju äldre ju lägre acceptans från fosterföräldrar. Det som kan ses är att försök gjorda i fångenskap med fosterföräldrar har haft flera lyckade resultat, medan de som utförts bland vilda vargar har skett med varierande framgång.

Avseende inplantering av vuxna har redovisats för att två 6-månaders ung-djur som introducerades via hägn nära ett pack sedan höll sig till vargpacket och överlevde (Bradley et al. 2005).

Forskningen visar att av 13 utsatta vargvalpar till det vilda så har bara en valp överlevt. ScanUlv:s egna beräkningar visar att bara ca 25 % av utsatta valpar har en teoretisk chans att överleva till vuxen ålder, data baserat på vilda varghonors egna uppfödda valpar, och skulle rent hypotetiskt kunna ingå i avel. Den forskning som bedrivits av inplantering av vargvalpar hos fosterföräldrar har inte utgått från djurskyddsmässiga aspekter och den li-

dandeeffekt som den uppenbara risken att inte överleva är för de utplacerade valparna. Därtill förutsätter utplaceringen att för många valpar inte tillförs den vilda varghonan, då det eventuellt innebär att en eller flera av den vilda vargtikens egna valpar tas bort för avlivning eller föds upp i djurpark, vilket kan resas etiska frågeställningar kring.

Slutligen bör tas i beaktande att det finns få eller inga studier av huruvida vargar som utplanteras på konstgjord väg eller vargvalpar som placeras i kullar med vilda valpar når reproduktiv framgång, d.v.s. om de i vuxen ålder uppnår den status som krävs för en alfaindivid, förutsättning för medverkan till en genetisk breddning av populationen.

Som Nationellt centrum för djurvelfärd ser det torde det vara bättre och framgångsrikare att underlätta den spontana invandringen.

Mats Sjöquist
Föreståndare

Kopia:
Landsbygdsdepartementet/Jakt och viltvård/Landsbygd, djur och livsmedel
Jordbruksverket/ Avdelningen för djurskydd och hälsa